

Raimondas Kašauskas. Jo mėgstamiausias žanras buvo apysaka

Danutė MUKIENĖ

Rašytojas Raimondas Kašauskas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš RKIC archyvo

Raimondas Kašauskas gimė 1934 m. spalio 10 dieną Telšių rajono Birikų kaime. Studijavo Vilniaus universitete, kuriame 1958 m. įsigijo lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. 1954–1968 m. dirbo „Genio“, 1969–1970 m. – „Pergalės“ (dabar „Metai“) redakcijose, 1970–1973 m. – Lietuvos rašytojų sąjungoje, vėliau atsidėjo kūrybai. Lietuvos rašytojų sąjungos nariu tapo 1961 metais. Didžiąją dalį jo kūrybinio palikimo sudaro romanai ir apysakos.

Mirė 2024 m. gegužės 28 d. Vilniuje, palaidotas Vilniaus Antakalnio kapinėse.

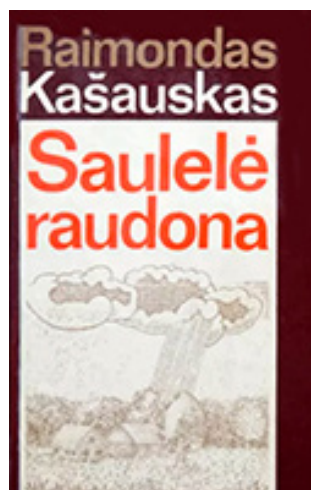
Kai važiuodami į Žemaitiją pasiekiamo Dubysą, mes, žemaičiai, pasijaučiame lyg ir laisviau, lyg jau būtume tėvų namuose, gimtinėje, kur, kaip dažnai sakoma, net ir debesys barokiniai... Į ją, Žemaitiją, kad ir būdamas toli nuo jos, dažnai tiek mintimis, tiek ir savo kūrinių sugrįždavo rašytojas Raimondas Kašauskas (1934–2024). Dabar, kai vėl vartau jo knygas, atrodo, kad jis visą laiką ten, kalvotoje Žemaitijoje, tik ir gyveno, kad neturėtų būti jo biografijoje tų 73 metų, praleistų Vilniuje, jo kartu su žmona Vanda susikurto gyvenimo jaukiame Antakalnio mikrorajono Švyturio gatvės name, kad visą laiką buvo tik ji – Žemaitija.

Skaitydama šio autoriaus, su kuriuo Vilniuje teko kurį laiką bendrauti, apysakas, romanus, tėviškės gamtos aprašymus, jaučiuosi taip, lyg pati atidžiai žvalgyčiausi po tas apylinkes, kurios jam buvo gimtosios, kur jis užaugo, ėjo mokslus, išėjo į gyvenimą ir į kurį vis sugrįždavo, jau įsikūręs ir dirbdamas Vilniuje. Tas tikrasis jo buvimas tėviškėje, lyginant su tuo, kokį amžių vien atsidėjus kūrybai jam pavyko nugyventi, buvo labai trumpas, tad stebina, kiek daug per tuos vaikystės ir prasidedančius jaunystės metus jis įstengė iš tėviškės, gimtinėje gyvenusių žmonių gauti ir pasiimti, ir kaip įtaigiai visa tai sugėbėjo perteikti savo kūriniuose. Tas neateina savaime ar retkarčiais sugrįžtant ten, kur buvo tavo pradžia.

Mūsų karta su R. Kašausko knygomis užaugo, mes jas skaitėme jau būdami paaugliai, jaunystės metais, laukdavome, kada knygynuose pasirodys naujos. Tikėjome tuo, ką jis rašė, mokėmės iš jų ir gyvenome kartu su jų herojais, kartu su jais išgyvendavome, džiaugdavomės jų sėkmėmis. Tos knygos mus mokė gerumo ir gebėjimo pamatyti tai, kas kasdieniška, bet gražu, prasminga, suprasti save ir kitus, įsiklausyti į tą žmonių ir gamtos pasaulį, kuris mus supa.

Kartais dabar, užsukusi į miestelių bibliotekas (kaimuose mažai jų belikę...), pasidomiu, ką pirmiausiai šiandien bibliotekininkai siūlo skaitytojams. Ramiai gyvenusių ir knygas rašiusių, jas išleidus, didelių fejerverkų nekėlusių autorių (vienas jų, mano supratimu, buvo Raimondas) kūrinių bibliotekų lentynose, esančiose pirmosiose eilėse, dažniausiai nedaug arba visai nėra. Dažniausiai siūloma tai, kas tuo metu „ant bangos“. Net ir Žemaitijoje šiame krašte gimusiems kūrėjams dėmesio – ne per daugiausiai. Vis mažiau to laikmečio leidinių matome ir mokymo programose. Nenoriu būti moralistė, ta-

(Nukelta į 14 p.)

Išleistų Raimondo Kašausko knygų viršeliai

čiau manau, kad dėl to dabar auganti karta daug ką praranda, tarp jų ir supratimą apie tikrąsias gyvenimo vertybes, gebėjimą pamatyti ir pajusti tikrąjį žemės ir žmogaus grožį bei santykių sudėtingumą.

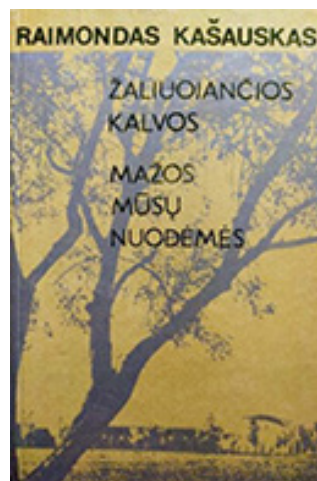
R. Kašausko, kaip ir Vytauto Jurgio Bubnio (1932–2021), Juozo Apučio (1936–2010), Petro Dirgėlos (1947–2015), Alfonso Bieliausko (1923–2018), Algirdo Pociaus (1930–2021), kitų jų amžininkų knygos bibliotekose dar nenurašomos, bet ten jos jau tarsi prigesintos neseniai išleistų šių dienų autorių knygų spalvotais, akį patraukiančiais viršeliais.

Kokiu reikia būti kūrėju, į kokias gyvenimo situacijas turėtum patekti ir kaip tau duotuoju laiku vertėtų išgarsėti, kokius leidėjus, vadybininkus privalėtum turėti, kad tave skaitytų ilgiau, negu pats gyveni?

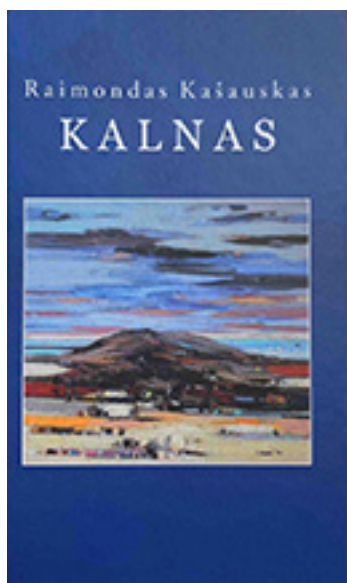
Justinas Marcinkevičius (1930–2011), Marcelijus Martinaitis (1936–2013), Romualdas Granauskas (1939–2014), Paulius Širvys (1920–1979)?.. Ką daugiau iš to R. Kašausko laikmečio lietuvių rašytojų kūrinių skaitys mūsų palikuo-

niai, iš ko jie ateity gyvenimo išminties mokysis?

Nenurašau nė vieno jau paminėto ir nepaminėto autoriaus, būsimųjų žodžio meistrų, bet istorija rodo, kad išlieka tik genijai, konkrečioje meno srityje naujoms kryptims pradžią praskynę arba itin skandalingai gyvenę autoriai, kiti menininkai, apie kuriuos legendos kuriamos iki šiol ir jos perduodamos iš kartos į kartą. Dar yra ir asmeninės bibliotekos, įvairių laikotarpių, žanrų grožinės literatūros antologijos, kuriose ir po daugelio metų bent fragmentiškai pristatomi geriausi ar būdingiausi vieno ar kito laikotarpio, krypties kūriniai, jų autoriai. Internetas? Kad ir kaip šiais laikais jį begarbintume, kad ir kiek juo besinaudotume, ne tiek jau daug šiandien ką iš paminėtų, legendomis netapusių autorių kūrinių ten gali rasti, o keičiantis informacinėms technologijoms, gali net ir tos informacijos nelikti. Nebent? DI... Taip, dirbtinis intelektas! Prieš keletą savaitių, norėdama pasitikslinti, kuriais metais išleista vieno mažai kam žinomo, jau miru-

Išleistų Raimondo Kašausko knygų viršeliai

Iš kairės: 2023 m. išleistos Raimondo Kašausko knygos „Kalnas“ viršelis; literatūrinės popietės, vykusios 2004 m. Simono Daukanto gimtojoje sodyboje Kalviuose (Skuodo r.) svečiai (iš kairės): Marija Meilė Kudarauskaitė, Jadvyga Ruginienė, Stasys Jonauskas, Vanda Daukšienė, Raimondas Kašauskas, Vacys Reimeris, Steponas Miltenis. D. Mukienės nuotrauka

sio bičiulio jo paties gana mėgėjiškai išleista knygutė, suvedžiau kompiuterio paieškų lauke leidinuko pavadinimą ir... Iš pradžių net nepatikėjau savo akimis tuo, ką pamačiau – monitoriaus ekrane buvo pateikta nemažos apimties informacija apie tą leidinuką. Čia pat buvo informuojama, kad tas aprašas – DI produktas... Taigi, šiandien sudėtinga prognozuoti, kas bus ateityje, ką ir kaip skaitys tie, kas gyvens po mūsų.

Vis maštau apie tai, artėjant R. Kašausko antrosioms mirties metinėms vis prisimenu šį rašytoją. Nors ir teko su juo nemažai bendrauti, bet nesu literatūrologė, tad dar kartą pakartodama, kad R. Kašausko knygos yra mano laikmečio grožinė literatūra, man pačiai labai brangios, apie jas šį kartą kalbėsiu ne savo, o literatūrologų žodžiais.

Nieko geresnio, kas ga-

lėtų trumpai ir itin taikliai apibūdinti R. Kašausko kūrybą, nesu skaičiusiu negu R. Kašausko bendraamžės literatūrologės Elenos Nijolės Bukelienės (1934–2006) 2006 m. spalio 31 d. „Nemuno“ žurnale paskelbtoje jos parašytoje Raimondo Kašauskos 2006 m. išleistos knygos „Milijonas! Arba Stokholmo sindromas“ recenzijoje (prieiga Internetu: <https://inx.lv/JpHEF>). Čia literatūrologė prisipažįsta, kad šio autoriaus kūrybą seka „nuo pirmųjų knygų, matydama ne tik ryškiai apšviestas viršūnes, bet ir šešėliuotas nuokalnes, kurių negali nepasitaikyti ilgame rašytojo kelyje. Prieš kelerius metus išėjęs apysakų rinkinys „Gailestis“ (2003) man pasirodė viena ryškesnių šio autoriaus viršukalnių. Akivaizdi buvo siaurėjančios, intymėjančios erdvės, gilesnio susikaupimo, introspekcinio žvilgsnio, stiprėjančio vidinio dramatinio tendencija. „Mane vis dar tebestebina žmogaus sielos paslaptįingumas“, – prisipažįsta rašytojas, niekada neslėpęs, kad jo didysis viso kūrybinio gyvenimo mokytojas – F. Dostojeviskis. Rašytoją domina sunkiai paaiškinami, prieštaringi žmogaus psichikos keistumai – tradicinei lietuvių tapybei artimas ramybės, pusiausvyros, žemdirbiško pastovumo siekis ir nuolatinis, alinantis nerimas, sielos alkis, neapibrėžtas maištingumas, laisvės, kaip didžiausios vertybės, deklaravimas, dažnu atveju nesuvokiant jos esmės nei ribų. Savotišku autoriaus „sindromu“, visoje kūryboje atpažįstamų bruožų atsikartojimu galima būtų laikyti jo pamėgtą laisvūno tipą. Skirtingas laikas, socialinė kilmė, šeima, genai ir daugelis kitų aplinkybių lemia platų variacijų diapazoną. Bet kai kurie bruožai bendri visiems tokio tipo herojams. Jau apysakoje „Motociklininkai“ (1973) atsirado toks namuose, šeimoje nepritampantis, įsipareigojimų žemei nebesaistomas „plačiosios tėvynės“ pilietis metaliniais dantimis. Panašus yra ir romane „Mažos mūsų nuodėmės“ (1975). Tai amžini klajūnai, alkanos sielos, vieniši vilkai, nepasitenkinimą ir nerimą dažniausiai slopinantys alkoholiu. Romane „Gerumo kaina“ (1978), apysakoje „Žaliuojančios kalvos“ (1982) išryškėja kitoks laisvos dvasios žmogaus tipas – bejėgis idealistas, nepritapėlis, tragikomiškas personažas, primenantis Don Kichotą ar F. Dostojevskio kuni-

(Nukelta į 16 p.)

Išleistų Raimondo Kašausko knygų viršeliai

gaikštį *Myskiną* („Idiotas“). Knygoje „Gailestis“ toks yra apysakos „Pavaduotojas“ herojus. Tačiau bene geriausiai (apysakoje „Palaimos klonis“) rašytojui pavyko su-

kurti psichologinį valkatos paveikslą. Laisvės motyvas čia pagrindinis. Bet tai nužmoginta, deformuota valkataujančio gyvūno laisvės samprata.

Imdamasis kraštutinių kritinių situacijų analizės ir psichologinės veikėjų motyvacijos, autorius modeliuoja apskritai žmogaus gyvenimą, brėždamas dramatiškas jo apybraižas. Net ir lemtingą nužmogėjimo ribą pasiekę R. Kašausko valkatos ar nusikaltėliai, kaip ir normalūs žmonės, turi savo didžiąją svajonę, viltį pasiekti palaimos klonį, įkopti į Stiklo kalną, sugauti Laimės paukštę. [...]

Svarbus romane moters paveikslas. Atpažįstame R. Kašausko pamėgtą moters tipą. Ji paprasta, tvirtų kaimietiškių šaknų, bylojančių apie pastovumą ir patikimumą. Nors nekomplikuoto dvasinio gyvenimo, tačiau kupina gražiausių moteriškų ir motiniškų savybių. Kartais atrodo silpna, reikalinga tvirto vyriško peties, bet kritinėje situacijoje stipresnė ir blaiviau mąstanti už stipriausią ir protingiausią vyrą. [...]“.

2004 m. gegužės 9 d. savaitraštyje „Literatūra ir menas“ elektroninės versijos adresas Internetu – <https://inx.lv/JpH1y>) išspausdintos jau kitos knygos – „Gailestis: apysaka“ (išleista 2003 m.) recenzijoje E. N. Bukelienė rašo: „Raimondas Kašauskas yra parašęs keletą romanų, tačiau, matyt, mėgstamiausias jo žanras vis dėlto išlieka didelė apysaka. Per pastarąjį dešimtmetį pasirodė trys apysakų knygos. Galbūt šis žanras artimas rašytojui dėl to, kad jo žvilgsnis dažniausiai atkreiptas į dabartį, kurios trapioms formoms geriausiai tinka atviras aktualijoms apysakos žanras. Prieš porą metų išleistos „Devynios senų ir naujų laikų istorijos“, dabar vėl išėjo stora apysakų knyga, bet joje jau tik penki kūriniai. Išvelgiu siaurėjančios, intymėjančios erdvės, didesnio susikaupimo, sutelkties, introspekcinio žvilgsnio tendenciją. Mažėja žurnalizmo, daugėja susimąstymo, įsiklausymo į vidines būsenas, pragyvento gyvenimo dvasinę patirtį. Internetiniame žemaičių rašytojų puslapyje R. Kašauskas lyg tarp kitko, lyg jausdamasis dėl to nepatogiai, mesteli tokią paprastą, nelabai ir originalią frazę, kuri vis dėlto tiksliai nurodo jo taikinį: „Mane vis dar tebestebina žmogaus sielos paslaptinumumas“. Tai geriausia, kas galėjo ištikti rašytoją.“

Iš Žemaitijos (Kuršėnų) kilęs literatūros kritikas, publicistas, Raimondo knygų leidejas Stasys Lipskis „Šiaulių krašte“ 2024 m. spalio 18 d., praėjus keliems mėnesiams po R. Kašausko mirties, paskelbtame straipsnyje „Graži kelionė į literatūros viršukalnes“ (internetinė prieiga – <https://inx.lv/JpHqs>) cituoja Raimondą: „Ant ražienų nubraižytų kojų apsiavėme batus, atėjome į miestus, į nūdienį, pašėlusiais tempais, globaliais mastais gyvenantį pasaulį. Šeimnininko ranka siekiame visko, ko teikia šiuolaikinis gyvenimas, ir drauge pasiilgstame – oi, kaip pasiilgstame! – senojo kaimo, jo prisiminimų, dainų, medžių, laukų. Esi, grubiai tariant, iš šios žemės nulipdytas, prie jos tave pririšo bočių kraujas, jų šimtametė kova už būvį, ir tai jau yra visiems laikams.“

Tame pačiame straipsnyje S. Lipskis jau nuo savęs rašo: „Ta kalvotoji Žemaitija buvo augte jaugusi į Raimondo Kašausko širdį, sąmonę ir sielą. Jis pripažino negalįs be jos gyventi. O ta gimtinė juk gali gyventi ir be jo. Ji gyvena tūkstančius metų, kol jo nebuvo, gyvens, samprotavo rašytojas, ir po manęs... Toje gimtinėje Kūrėjas visą laiką jautėsi savas, nes į ją eidavo tyra širdimi. [...]“

2023 m. elektroninio žurnalo „Žemaičių žemė“ dvyliktame numeryje esame paskelbę du R. Kašausko apsakymus – „Amžių liepa“ (parašyta 2020 m.) ir „Sapnų žvėris“ (sukurta 2015 m.), kurie 2023-aisiais buvo

išspausdinti paskutinėje jo kūrybos knygoje „Kalnas“. Čia autorius vis sugrįžta ir sugrįžta į tėviškę laukus, metus, kai gyventa Žemaitijoje. Jis rašo: „*lenkiu galvą prieš tave, gimtoji Žemaičių žeme. Prieš tavo šimtmečių tiesą ir kančias, stiprybę ir atkaklumą, prieš tavo duoną ir vandenį. Prieš tave tokią, kokia tu man esi. Visada sakysim apie vienas kitą tikrai tiesą – net ir rūšiausiame teisme. Aš čia – ne egzotikos ieškantis turistą, ne pastorales kuriantis svajotojas. Aš tiesiog noriu būti ir gyventi su tavim. Aš tau ne vienintelis, bet tu man – viena. Todėl ir noriu būti savas.*“

Knyga, kaip ir jos pavadinimas, pradeda apsakymu „Kalnas“, kuris jau pirmaisiais sakiniais nutiesia skaitytojams kelią į autoriaus gimtąją Žemaitiją: „*Rodos, tereikėjo susirasti žemės pėdą, kurioje stovėta prieš daugelį metų, kad atkurtų tarytum prabėgusio laiko aptrintus gimtojo kampo bruožus. Toli į rytus, iki pat girių, driekėsi tuščia lyguma, šiaurėje ėjo plentas ir dunksojo mažas, pusiau mūrinis, pusiau medinis miestelis, vakaruose, kur švietė jau žemai pasvirusi saulė, ant kalvų bolavo didelio miesto mūrai, į dangų šovė bažnyčios bokštas, o pietuose brėžėsi ilga kuprota kalvų ketera. [...]*“.

Skaitai tuos žodžius ir norisi tikėti, kad laikas savo skraiste neužklos nei tų Žemaitijos vaizdų, nei Raimondo, kitų jo bičiulių, mūsų laikmečio rašytojų kūrybos, kad net ir tie, kurie šiandien priskiriami X, Y, Z kartoms, ieškos ir suras knygas, kurias mes skaitėme ir iš kurių mokėmės gyventi, mylėti, suklydus pakilti, ir kad jiems, kaip ir mums, brangiausia bus tėviškę žemė.

RAIMONDO KAŠAUSKO KNYGOS:

Saloje: apsakymai. – Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.

Žmonės iš arti: apsakymai. – Vilnius, 1961.

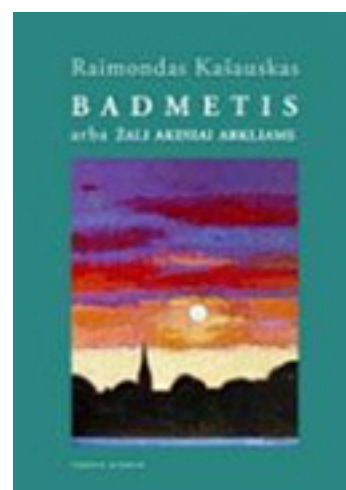
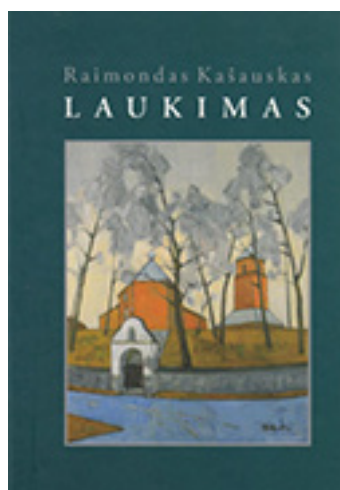
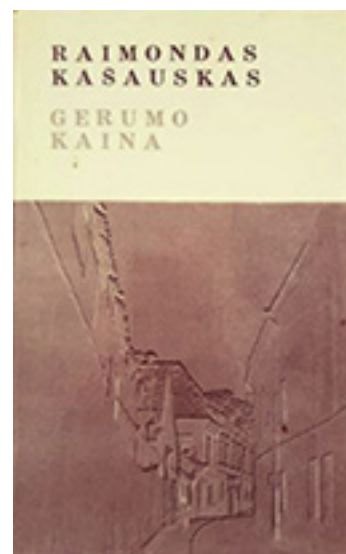
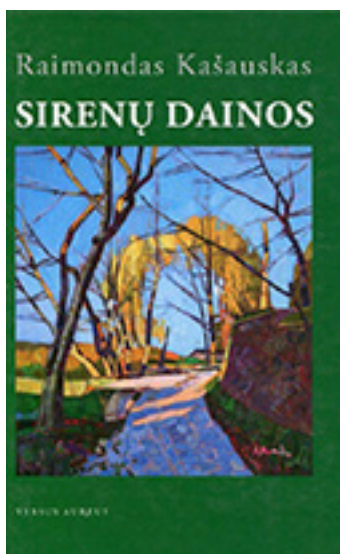
Arvydas ir saulutė: apsakymai vaikams. – Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962; Vaga, 1975.

Senjo miesto amžius: apysaka. – Vilnius: Vaga, 1966.

Šiaurės krantas: apsakymai vaikams. – Vilnius: Vaga, 1967.

Suaugusiųjų žaidimai: apsakymai ir apysakos. – Vilnius, 1969; Vaga, 1988.

Motociklininkai. Senjo miesto sodininkas: apysakos. – Vilnius: Vaga, 1973; Vyturys, 1989.

Išleistų Raimondo Kašausko knygų viršeliai

Mažos mūsų nuodėmės: romanas. – Vilnius: Vaga, 1975.

Gerumo kaina: romanas. – Vilnius: Vaga, 1978, 1983.

Mano motinos akys: apysakos. – Vilnius, 1979.

Žaliuojančios kalvos: apysaka; *Mažos mūsų nuodėmės*: romanas. – Vilnius: Vaga, 1982.

Saulėlė raudona: romanas. – Vilnius: Vaga, 1985.

Medaus pieva: apsakymai vaikams. – Vilnius: Vyturys, 1988.

Vakaris vėjas: romanas. – Vilnius: Vaga, 1989.

Visi žemės vaikai: romanas, apysaka. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1995.

Devynios senų ir naujų laikų istorijos: apysakos. – Vilnius: Žuvėdra, 2001.

Gailėstis: apysakos. – Vilnius: Žuvėdra, 2003.

Milijonų! arba Stokholmo sindromas: romanas. – Vilnius: Vaga, 2006.

Laukimas: romanas. – Vilnius: Vaga, 2007.

Badmetis, arba Žali akiniai arkliams: romanas. – Vilnius: Versus aureus, 2009.

Paslaptis: romanas. – Vilnius: Versus aureus, 2012.

Sirenų dainos: du romanai. – Vilnius: Versus aureus, 2014.

Kiti dievai: apysakos ir apsakymai. Vilnius: Žuvėdra, 2019.

Kalnas: apsakymai, pamatymai, interviu. – Vilnius: Žuvėdra, 2023.

Kelias į kalną: Raimondui Kašauskui atminti (sudarė Vanda Kašauskienė). – Vilnius: Žuvėdra, 2025.